

Шевель Анжеліка Олександрівна,
зав. кафедри
Сумського національного аграрного університету,
доцент, кандидат філософських наук
Суми

СУЧАСНИЙ ВЧИТЕЛЬ ЯК ІДЕАЛ

В статті аналізується професійний портрет сучасного вчителя: ідеал і реальність. Автор наголошує, що успіх вирішення проблеми якісної освіти безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, бо саме від професійної компетентності учителя залежить формування конкурентоздатності, ключових компетентностей учнів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір.

Ключові слова: гуманізм, виховання, комунікативність, «новий вчитель», мобільність, особистість, педагогічна компетентність, педагогічна техніка, освіта, реформа освіти.

Постановка проблеми.

Однією з центральних проблем громадянського дискурсу, що точиться нині навколо освіти, є проблема підготовки нового вчителя, який би міг відшукати відповіді на виклики епохи й реалізувати їх у щоденній навчально-виховній практиці.

Сьогоднішні випускники педагогічних вишів до школи йти не поспішають. Школа «замулюється» повсякденністю. З неї пішли новаторство і творчість. Вона катастрофічно відстала від життя. Суспільство стомилось від повсякденних реальних і міфологемних зауважень і скарг «на школу і вчителя». В свою чергу, вчитель просто розгубився під натиском більшою мірою ірраціональних суспільних інновацій, які він не може досягнути. Як пояснити учневі, чому майже щоденно ростуть ціни; чому лукавлять політики; чому колишні дебошири й розбійники стали поважними бізнесменами, а колишні відмінники – у кращому випадку, їх референтами чи

секретарями; чому на утримання депутатів виділяються шалені кошти в той час, як їх не вистачає на утримання сирітських будинків, армії; чому чиновники і їх діти не уникають покарань за скоєні злочини... Й ще надто багато «чому» залишається без відповіді не тільки з боку вчителя, але й від суспільства загалом. При мізерній зарплаті, принизливому суспільному статусі, браку інформації, перманентній неувазі суспільства, держави і батьків, вчитель виявився загнаним у глухий кут. Де вже там щось передати дітям! Невтішна ситуація, що склалась, потребує радикальних змін. З одного боку – суспільних (статус вчителя, оплата праці, забезпечення засобами навчання тощо); з другого – практично-педагогічних: до школи мають прийти нові покоління вчителів, підготовлених за новими програмами, підручниками, методиками і технологіями, покликаними до життя його новим поворотом – входженням у інформаційну епоху, а далі – в епоху ноосферного розвитку [1, с.23].

В Україні стартує нова реформа освіти в Україні 2018, яка вносить зміни не тільки в загальну систему освіти, але і радикально змінює статус вчителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності, рівня його професіоналізму.

Викладення основного матеріалу дослідження

Питаннями педагогічної компетентності займалися такі дослідники як В. Адольф, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Е. Рогов, Є. Сахарчук, В. Сєриков, В. Синенко, А. Щербаков та ін.

Ми вважаємо, що удосконалення рівня професійної компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів – один із основних напрямів реформування сучасної системи освіти тому створення професійного портрета сучасного вчителя є дуже актуальною проблемою.

Андрущенко В.П. [1] зазначає, що поняття «нового вчителя» змістовно продовжує і несе з собою всі характеристики, обґрунтовані в свій час великими і видатними педагогами впродовж століть. Любити дитину й

бачити в ній особистість, серце віддавати дітям і з терпінням плекати в ній знання і благородні людські якості – таку головну заповідь залишили вчителеві наші великі попередники. К. Ушинський і С. Русова, Г. Ващенко і А. Макаренко, В. Сухомлинський і інші підкреслювали, що вчителя має вирізняти висока обізнаність, уміння працювати з дітьми і з їх батьками, постійний пошук нових підходів до застосування тих чи інших педагогічних засобів та технологій, педагогічна майстерність, креативність, творчість і т.п. Кожен із складників «джентльменського набору» якостей, з якими традиційно пов'язувалась успішна діяльність вчителя і яким він утвердився в педагогічній практиці, залишаються не тільки актуальними, але й знаковими. XXI століття не може викреслити жодного з них. Навпаки, будівництво моделі нового вчителя може бути здійсненим тільки на непохитному фундаменті, виплеканому і перевіреному історією і повсякденним досвідом людства. Разом з тим, життя не стоїть на місці. Його супроводжують усілякі зміни. Й для підготовки молоді до сучасного життя традиційних вмінь і навичок вчителеві буває недостатньо. Щоби бути ефективним і потрібним, вчитель має відчувати, освоїти й зрозуміти суспільні інновації коли б чи не першим. Таке ж завдання покладається й на педагогічні університети. Підготовка нового вчителя має йти в ногу з часом, і одночасно, на декілька кроків випереджаючи його. Розуміти життя, бачити його якісні зміни й уміти підготувати до них нові покоління – одвічне приречення вчителя. А це означає, що вчитель повинен постійно навчатись, періодично повертатись до університету, де він отримав професію, самостійно осмислювати й переосмислювати новітні життєві реалії, які час від часу «підкидає» нам історія. Сучасність «накочується» на вчителя і шкільну справу двома глобальними потоками: внутрішнім (розбудова незалежної держави, відродження національної культури, формування громадянського суспільства і політичної нації, перехід до ринкових і демократичних відносин тощо) і зовнішнім (глобалізація, інформаційна революція, розширення міжнародних комунікацій, міграційні процеси, активізація екологічні рухів тощо).

Означені потоки формують виклики, відповідь на які першими мають дати вчитель і університет, який забезпечив йому фахову підготовку і який має його опікувати впродовж життя.

Філософія національної ідеї (В. Кремень), майстерно покладена в основу навчально-виховного процесу в педагогічних університетах м. Харкова, Тернополя, Києва та Одеси, дає відчутні позитивні результати. Підготовка вчителя у цих вишах може слугувати зразком організації і змісту, методології і методики цього процесу в період утвердження незалежної держави. Цікаві напрацювання мають також педагогічні університети, розташовані в «малих містах» Україні, зокрема, у Глухові, Дрогобичі, Ніжині, Переяслав-Хмельницькому.

Сьогодні настав час різкої актуалізації проблеми ідеального вчителя. В школу мають іти не тільки «середнячки» педагогічної лави, а, насамперед, професійно підготовлені особистості. Зростання професійної компетенції випускників має стати одним з основних завдань педагогічного університету.

Такі педагоги просто зобов'язані любити всіх дітей, мати добру душу, вміти розкривати здібності школярів, допомогти їм вчасно реалізовувати свої можливості, добре володіти навчальним матеріалом і методикою викладання, зуміти стати авторитетом для учнів. Загальновідомо, що дитина не тільки готується до життя, вона вже живе. Тому кожен учитель повинен «озброїти» учнів основами наук, пам'ятаючи, що у кожного з них є свій внутрішній світ, свої уподобання, бажання, потреби, цінності, радощі і прикрощі, здобутки і невдачі, здібності і прагнення до їх реалізації.

Український світ є реальністю динамічною й суперечливою. Власне, подібну характеристику можна цілком реально делегувати будь-якій країні світу. Безпроблемного розвитку не існує, як не існує й іншого способу підготовки людини до життя, окрім його здійснення засобами освіти і виховання. Відповідальність за ефективність і якість цього процесу покладається на вчителя. Вчитель є тією «центровою постаттю», яка об'єднує суспільство, або – у разі не виконання своїх безпосередніх функцій –

розшаровує його. Ми прагнемо до інтеграції, духовної єдності поколінь, зосередженості зусиль на конкретних проблемах державного будівництва, модернізації суспільства і культури [1, с.45].

Звернемося до корифея педагогіки А.С. Макаренка. Відомий педагог високо цінив роль учителя в суспільстві, називаючи його «інженером дитячих душ». Саме тому А.С. Макаренко вказує на основні шляхи формування педагогічної техніки сучасного вчителя:

- розвиток уміння «читати за обличчям» своїх вихованців, за їхніми жестами, внутрішнім станом, намірами тощо;
- формування вміння керувати своєю мімікою, жестами, пантомімікою та поведінкою;
- формування мовної техніки, постановки голосу;
- розвиток емоційно-вольових якостей і комунікативних умінь;
- акторська підготовка, вміння грати в дитячому колективі, розігрувати педагогічний гнів, йти на педагогічно доцільний ризик;
- підготовка до подолання опору учнів виховним впливам;
- психологічна підготовка, формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя [5, с.110]

Якщо особистість учителя викликає повагу, захоплення, довіру учнів — вони знатимуть і любитимуть його предмет. Меньшова Т.О. виділяє такі якості, які повинен мати сучасний вчитель:

1. Гуманістичні якості (толерантність, такт, уміння знайти позитивне в людині, альтруїзм — здатність робити добро іншій людині незалежно від власної користі, від її походження, соціального статусу тощо).

2. Почуття власної гідності. Якщо фахівець його не має, то він не заслуговує на повагу й сам не зможе виховати почуття власної гідності у своїх учнів. (Уроки, на яких діти «займаються своїми справами», не приносять жодної користі, а, навпаки, тільки погіршують навчально-виховний процес.)

3. Учні, особливо підліткового віку, дуже гостро, навіть агресивно реагують на будь-яку несправедливість із боку вчителя. Тому однією з головних якостей вчителя має бути справедливе ставлення до всіх своїх вихованців.

4. Як би банально це не звучало, але вчитель повинен досить добре опанувати свій предмет, прагнути до досконалого його знання, слідкувати за новими відкриттями та науковими знахідками. Бо неможливо пояснити комусь те, чого сам не розумієш або не зовсім розумієш.

5. Учитель має бути чесним зі своїми учнями. Якщо раптом сталося так, що педагог не знає точної відповіді на поставлене учнем запитання (а це можливо з огляду на темпи розвитку науки в сучасному світі), не треба нічого вигадувати або ухилятися від відповіді фразами «Читай параграф!», «Як це ти цього не знаєш?!», «Зайди в Інтернет — там усе знайдеш» та ін. Краще чесно зізнатися в неготовності відповісти на запитання й пообіцяти обов'язково зробити це пізніше; попрацювавши над самоосвітою, повернутися на наступному уроці до цього запитання.

6. Важливою якістю для сучасного вчителя є мобільність, тобто здатність швидко змінювати види роботи, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами технічних можливостей, оволодівати новітньою технікою й технологіями. Діти дуже швидко опановують новинки науково-технічного прогресу і в цьому сенсі виявляються розумнішими за вчителя. Тому, щоб не виглядати в очах своїх вихованців «раритетною» людиною, учитель має вміти перебудовувати свої стереотипи, які склалися раніше, і прагнути рухатися в ногу з часом.

7. Комунікативність, тобто вміння спілкуватися. Елементами комунікативності є доброзичливе ставлення до дітей, вміння організовувати співпрацю з учнями та їхніми батьками, а також наявність почуття гумору. Без сумніву, доречне використання елементів гумору доцільне в будь-якій роботі з людьми, а особливо під час спілкування з дітьми. Тому ваше почуття гумору, доброзичливе ставлення до школярів, створена атмосфера співпраці

зроблять вас одним з улюблених учителів, а ваш предмет — найцікавішим незалежно від того, що ви викладаєте.

8. Уроки, на яких учні займаються лише тим, що лише читають параграф підручника, не мають жодної користі, а, навпаки, викликають лише відразу до предмета. Якщо левову частку уроку учні змушені вивчати зміст параграфа, то навіщо ти — учитель — прийшов на урок?! Звичайно, робота з підручником неодмінно повинна бути наявна на уроці як один із видів діяльності з метою розвитку навичок самоосвіти учнів та зміни видів діяльності. Але це має бути лише однією з багатьох форм навчання, лише елементом уроку (і то, мабуть, не кожного). Отже, не змушуйте учнів весь урок вивчати параграф.

9. Ще одна якість педагога, яка викликає любов учнів і до нього, і до його предмета, — це здатність учителя імпровізувати на уроці. Особливо цікаво, коли в цих імпровізаціях беруть участь учні.

10. Любіть свій предмет! Якщо у вчителя під час викладання горять очі, якщо він захоплюється від захоплення, то зможе зацікавити учнів! [3, с. 3]

Висновки

На наш погляд, професійна компетентність вчителя — поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності із процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті. Структура професійної компетентності також повинна періодично видозмінюватися, корегуватися в зв'язку зі стрімким розвитком науки й практики. Питання визначення змісту, форм, рівнів, механізмів та структури «професійної компетентності учителя загальноосвітнього навчального закладу потребують подальшої розробки, систематизації, аналізу й узагальнення.

Сучасний педагог — це майстер своєї справи, спеціаліст високої культури, який глибоко знає свій предмет, досконало володіє методикою навчання, спонукає учнів самостійно думати, розвиває їхні здібності, творчість, використовуючи при цьому інноваційні технології навчання. Таким чином, портрет сучасного вчителя є комплексною характеристикою

здатності педагога бути суб'єктом власної педагогічної діяльності, який бажає та вміє розв'язувати професійно-педагогічні задачі, пов'язані з учінням та особистісним розвитком школярів.

Отже, сучасний вчитель повинен: бути розумним, ерудованим, відкритим до нових знань; бути соціально відкритим, який вміє знаходити підхід до кожного учня і розпізнати в кожному його здібності; бути сучасним в плані методик навчання; навчити маленьку людину самостійній роботі над матеріалом і пошуку нових знань; навчити тому, що ці знання потрібні, в першу чергу, самому учневі, не для красивої позначки у випускному атестаті, а тільки для нього самого, для того щоб бути повноцінно розвиненою Особистістю.

То ж саме вчитель й насамперед вчитель (разом з батьками і суспільством) мають закласти підвалини, на яких виросте особистість – висока, освічена, моральна, працьовита, професійно підготовлена до сприйняття викликів епохи, яка розгортається. Підготовка нового вчителя має стати головним пріоритетом держави і суспільства.

Література

1. Андрущенко В.П. Учитель, якого чекають (польові педагогічні нотатки) / Віктор Андрущенко; Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – 131 с.
2. Гонта Н.Сучасний вчитель XXI століття / Н. Гонта // Наука. Освіта. Молодь. – 2010. – № 4. – С.45
3. Гуманізація процесу навчання в школі: Навчальний посібник / АПН України. Ін-т педагогіки); ред., С. П. Бондар. – Київ : Стилос, 2001. – 256 с.
- 4.
5. Добридень А.В. Педагогічна техніка вчителя у контексті ідей А.С. Макаренка / А.В. Добридень // Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць . – 10/01/2011 . – Вип.8 Ч.1: Сер.: Педагогічні науки. – С. 110

6. Зеленько Ж.В. Професійний імідж вчителя - реальність чи вигадка? / Ж.В. Зеленько // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2003. – Вип.1-2. – С.44
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
8. Меньшова Т.О. Десять складових успіху вчителя / Т.О. Меньшова // Фізика в школах України. – № 9–10 (253–254) травень 2014 р. – С.3
9. Педагогічна майстерність: Хрестоматія / Упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т.Г. Дмитренко та ін..; за ред. І.А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 462 с.